

Ken Wilber:

The Religion of Tomorrow: A Vision for the Future of the Great Traditions – More Inclusive, More Comprehensive, More Complete

BOULDER: SHAMBHALA, 2018

Ken Wilber legutóbbi főbb művében a Tan kerekének negyedik megforgatására tesz kísérletet, vallást, pszichológiát és spiritualitást tárgyaló gondolatrendszerét azonban nemcsak a buddhizmusra, de minden nagyobb vallási hagyományra nézve érvényesnek tekinti. Természetesen, mint minden metanarratívát, az integrálméletet és annak jelen könyvben prezentált vallási elemeit is okkal fogadhatja kétellyel az olvasó, azonban megfontolásra méltó felvetésekre is bukkanhat közöttük. A legegyszerűbben filozófusként meghatározható szerző az elmúlt közel ötven évben több tucat könyvben fektette le az úgynevezett integrálmélet alapjait, amely egy természettudományokra, filozófiára és pszichológiára épülő metateória, olyan „térkép”, amely az élet minden területét egyetlen összefüggő rendszerbe kívánja foglalni.

A szerző kozmocentrikus narratívájában az univerzum létének alapját több névvel illeti: Godhead, Brahman, Suchness stb. és ezeket szinonimaként alkalmazza. Ennek egyfajta hatóereje a Szellem (*Spirit*), amely a létezés kibontakozásán, a fejlődésen keresztül egyrészt önmaga közvetlen realizálására törekszik, vagyis arra, hogy a pl. Brahmantól eltávolodott lény önmagát ismét Brahmannel azonosítsa („felébredés”), másrészt az egyre összetettebb, „teljesebb” struktúrák kialakításával önmaga potenciáljának lehető legteljesebb elérésére is eljusson („felnövés”). A szerző egyébként a fent említett abszolút létezőt lényegében tudatállapotként képzei el, melyben a teremtett világ megjelenik, és e tudatállapot elérését hívja többek között Nagy Felébredésnek (*Great Awakening*). E két folyamat az emberen keresztül megy végbe. Wilber célja a „térkép” megrajzolásával a létezés egyfajta struktúrájának meghatározása vagy felderítése volt (melyben benne foglaltatik a létezés dinamikus fejlődéséről való tudás), második lépésként pedig az így kapott ismereteket egy önismereti folyamatra való alkalmazással (spirituális és pszichológiai módszerek gyakorlata) arra hívja az olvasót, hogy tudatosan vegyen részt a létezés ilyesfajta kibontakoztatásában, lényegében az evolúció alakításában, a fejlődésben.

Wilber a fejlődés két fő folyamatának a fent említett felnövést és felébredést határozza meg. Felébredés alatt a tudat túgulásának folyamatát érti, melynek során az ember egyre nagyobb mértékben azonosul az abszolútummal, míg végül elér egy

az advaita védanta irányzatában tanítottához hasonló, *nem-kettős* állapotot (melyben egynek éli meg magát pl. Brahmannel és a teremtett világgal is).

A felébredés e végső élménye öröktől fogva állandó és változatlan, illetve közvetlenül átélhetővé teszi az *abszolút igazságot*. Felnövés alatt többféle pszichológiai fejlődésmodellt alapul véve mindig magasabb fejlődési szintek elérését érti (pl. világnézet, személyközi kapcsolatokban való érettség vagy morális intelligencia tekintetében), amelyek során az ember *relatív igazságról* való tudása bővül. Mindez azt jelenti, hogy a Brahmannel való egység állapota mindig ugyanaz, de mivel az ember fejlődése egyre újabb és újabb szinteket hoz létre és ér el, ezért a végső, nem-kettős állapot (abszolút létező és világ egysége) folyamatosan fejlődik: egy ma megvilágosodott ember megvilágosodása „teljesebb”, mint egy több ezer évvel ezelőtt élt emberé, egyszerűen azért, mert a természetben folyamatosan egyre komplexebb struktúrák jönnek létre. Itt erőteljesen és nyíltan kimondva felhasználásra kerültek az advaita mellett a buddhista filozófia elemei is (vö. üresség és a forma, nirvana és szamszára egyesülése).

Wilber a fejlődés alatt általában véve a minél összetettebb és minél mélyebb *holonok* (rész-egészek) kialakulását érti – e folyamat alátámasztása végett előszeretettel nyúl biológiai elméletekhez is. Mi az tehát, ami a szerző szerint hiányzik a vallásokból? Wilber úgy gondolja, hogy a nyugati pszichológiai iskolák olyan ismereteket adtak az emberről, amelyek elengedhetetlenek a lelki egészséghez, illetve a további fejlődéshez és kibontakozáshoz (felnövés), azonban ezek nem foglalkoznak a felébredés kérdésével, ami ráadásul a mai nyugati vallási hagyományokból is kiveszett – miközben a modernizmus alkotta világrendszer és a posztmodern pluralizmus relativizmusa olyan általános értékválságot teremtett, amely a kihalás szélére sodorta az emberiséget. A főleg keleti rendszerek (a kötet legtöbbször a buddhizmust hozza példaként, ezt a szerző részletesen meg is indokolja) pedig ugyan megőrizték a felébredés elősegítéséhez szükséges módszereiket, azonban semmit sem tudnak a felnövés dimenziójáról, hiszen az utóbbi évszázadok tudományos eredményeit, így a pszichológiai ismereteket sem inkorporálták tanaikba, ezért képviselőik és előírásaik gyakran szükségtelenül autoriterek, kirekesztők, tehát idejétmúltak. A kereszténység pedig, írja, különösen előnytelen helyzetben van, hiszen nemcsak korszerűtlenné vált a felnövés elemeinek tekintetében, de spirituális dimenzióját is elveszítette.

A kötet egyik legfőbb állítása: a spirituális gyakorlás és a hívés nem elégséges, gondot kell fordítani a személyiség fejlesztésére is, ugyanis a személyiség fejlettségének foka nagyban meghatározza a vallási megélést, a hitbeli tanok értelmezését, de a lelki vagy spirituális élményeket is. Wilber ebben látja a vallási konfliktusok alapját: mindenki a maga felnövési szintjének megfelelően értelmezi a maga felébredés-élményét vagy a felébredésről kapott tanításokat.

Egy példa nagyon leegyszerűsítve: egy egocentrikus felnövési szinten járó ember istenélménye különbözik pl. egy etnocentrikus vagy egy világcentrikus nézetű

emberétől. Előbbi azt élheti meg, hogy ő maga az Isten; a második, hogy az egyetlen és igaz Isten csak az ő közösségének az Istene, csak nekik nyilatkoztatja ki magát és csak ők a fontosak számára; a legutóbbi pedig azt, hogy a neki megjelenő Isten mindenki másnak az Istene is, mindenki mást is egyformán szeret. Hasonlóan, írja Wilber, lehet egy tanító a teljes felébredés állapotában, de ha alacsony pl. az erkölcsi intelligenciája, könnyen lehet bántalmazó a viselkedése. Az integrál elmélet a felébredés (nem hétköznapi tudatállapotok) szintjei között is különbséget tesz. Az ilyen, spirituálisnak mondható élmények az intuícióhoz köthető élményektől (megérezés, telepatikus jelenségek, stb.) a hallucinatív istenségélményeken át egyre inkább a Teremtéssel való egység, majd végül a nem-kettős megvilágosodás szintjéig vezetnek. E tudatállapotokat és a hozzájuk kapcsolódó élményeket a világ számos hagyományának tanaira és a hagyományok követőinek beszámolóira alapozva határozza meg és fejt ki részletesen. A szerző konklúziója tehát, hogy a felnövés és a felébredés, a relatív igazság és az abszolút igazság elérésének módszereit egyaránt használni volna érdemes egy korszerű spirituális út során.

Wilber célja nem egy új vallás alapítása, hanem annak felvázolása, hogy a meglévőknek milyen lépések megtételére volna szüksége a hívőkkel való eredményesebb kommunikáció és lelki üdvük hatékonyabb elősegítése érdekében, hogy a vallásról alkotott fogalmaink újragondolása által visszaállítható legyen annak kiemelt helye a kultúrában és a társadalomban. Noha mindvégig igyekszik finom maradni: minden vallási szakember azt és annyit fogad el a könyvben közreadott ajánlatokból, amennyi megengedhető a maga felfogása és hitrendszere számára – végső soron úgy látja, hogy a világvallások túlélésének záloga minél több itt leírt nézet átvétele. Hangsúlyozza, hogy az általa javasoltak csak *kiegészítésként* szolgálnak a tanításokhoz, azokból nem vesznek el semmit, azonban nyilvánvaló, hogy nem minden hívő vagy vallási szereplő tudná a maga hite egy részének feladása nélkül átvenni ezeket, hiszen pl. a vallások legtöbb mitológiai elemét és dogmatikus előírását meghaladottnak, elhagyhatónak tartja.

Habár a könyv stílusa közvetlen (vezeti az olvasót, gyakran kiszól hozzá, néhol humort csempész a szövegbe), az érintett témák összetettsége okán helyenként nehezebben követhető, a rengeteg ismétlés és összefoglalás pedig olykor frusztrálóvá válhat – bár a szerző által bevezetett kulcsfogalmak megjegyzését és a közöttük való eligazodást nagyban segíti. Az összesen közel hétszáz oldalon Wilber először részletesen felvázolja programját, majd a második és harmadik részekben a felnövés és felébredés szintjeit, ill. a fejlődés során a különböző szinteken lehetségesen kialakuló diszfunkciókat elemzi. Végül a negyedik részben számos további kiegészítő felvetést, elemet tárgyal kisebb részletességgel (pl. tudományos technológiák, csoportalapú gyakorlatok spirituális fejlődésben való felhasználására vonatkozó elképzelések).

A szerző a kötetet kézikönyvként definiálja, ami találónak mondható: bizonyos részei filozófiai traktátusra vagy teológiai értekezésre emlékeztetnek, bizonyos

részek pszichológiai tankönyvszerűek, ugyanakkor önismereti gyakorlatok is találhatóak benne. Ken Wilber módszerének és elméletének alapvető logikája, hogy a lehető legtöbb nézetet igyekszik magába foglalni, így nem új elmélet kíván lenni a korábbiak cáfolatára, hanem egy holisztikus metaelmélet, amely létező pszichológiai és spirituális modelleket egymás mellé helyezve azokat mintegy összefoglalva, ill. helyenként kiegészítve írja le. Ez erőssége és gyengéje is lehet egyben: gondolatait, ahol erre lehetősége nyílik, tudományos kutatásokkal alapozza meg, azonban a rengeteg felhasznált rendszer és elmélet metaszisztémává alakítása mindig magában rejti az önkény veszélyét. Persze erre azért reflektál: pl. a különböző fejlődési fokok meghatározását rugalmasnak és helyzetfüggőnek ítéli meg (ahogy a legtöbb más címkézést vagy kategorizálást is), ami azonban bizonyos, írja, az a fejlődés ténye és annak általános iránya, vagyis az egyre összetettebb és teljesebb holonok kialakulása úgy, hogy az újabb holon meghaladva a korábbi meg is őrzi azt. Ebben a műben a terjedelméhez képest kevés kötetre vagy tanulmányra hivatkozik formálisan, ám szerzőket, kutatókat gyakran említ. A rövid bibliográfia mellett a könyvvégi jegyzetek tartalmazzák a felhasznált források nagyját, továbbá az *Integral Psychology*¹ c. kötetében felsorolt és szemléltetett körülbelül száz pszichológiai és spirituális modellre és az őket megalkotó szerzőkre támaszkodik (pl. Clare Graves, Abraham Maslow, James Fowler vagy Nágárdzsuna, ill. Aurobindo).

A *The Religion of Tomorrow* emberpróbáló olvasmány lehet nemcsak terjedelme miatt, de azért is, mert a benne megfogalmazott gondolatok intellektuális és hitbeli kihívást is jelenthetnek. A könyvben kifejtett „integrál spiritualitás” sokrétű metaelmélet lévén nehezen kezelhető egyetlen entitásként, amit elfogadni, elutasítani vagy megkérdőjelezni lehet. Habár egymással összefüggő elemei okán valóban értelmezhető egészként, mégis szinte csak egyesével lehet elfogadni, elutasítani vagy megkérdőjelezni részeinek állításait. Az olvasás megpróbáltatása végül jó eséllyel megjutalmazza az olvasót, hiszen a könyv olyan nézőpontokat és kategóriákat vezet be a vallásról, a hitről és a spiritualitás megéléséről való gondolkodásba, amelyek által nemcsak a teológust vagy a filozófust szólítja meg, de az *embert* is, e megszólítás pedig könnyen járhat felkavaró, örömteli, megbotránkoztató, de felszabadító élménnyel is – akár mindezekkel egyszerre.

Sziji Márton

¹ Wilber, Ken: *Integral Psychology: Consciousness, Spirit, Psychology, Therapy*. Boston: Shambhala, 2000.